

**РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ
У РЕГУЛЮВАННІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ,
ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ КРИМІНАЛЬНІ ПОКАРАННЯ**

Віктор Вікторович ЗАВІРЮХА,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Забезпечення прав осіб, які відбувають кримінальні покарання здійснюється за допомогою нормативно-правових актів різної юридичної сили, серед яких самостійне та незалежне місце відводиться міжнародним нормативно-правовим актам.

На нашу думку, сукупність міжнародних нормативно-правових актів у досліджуваній сфері слід розподілити на ті, які присвячені загальним правам людини та їх захисту, та ті, які безпосередньо стосуються забезпечення прав осіб у пенітенціарній сфері. До першого кола, насамперед, слід віднести Європейську конвенцію з прав людини, яка проголошуючи право на життя, встановлює виключення з цього права – виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Також визначаючи заборону позбавлення свободи, Конвенція проголошує низку випадків і відповідно до процедури, встановленої законом, серед яких: законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом [1]. Також слід згадати про Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ним, серед іншого, встановлено заборону примусової чи обов'язкової праці, при чому цим терміном не охоплюється робота чи служба, котру, як правило, повинна виконувати особа, що перебуває в ув'язненні на підставі законного розпорядження суду, або особа, умовно звільнена від такого ув'язнення. Пактом проголошено, що всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, властивої людській особі. Яке передбачає у тому числі й те, що пенітенціарною системою передбачається режим для ув'язнених, істотною метою якого є їх виправлення і соціальне перевиховання. Неповнолітні правопорушники відокремлюються від повнолітніх і їм надається режим, що відповідає їх віку і правовому статусу [2].

Доцільно вказати на доволі значний обсяг міжнародних нормативно-правових актів, які спеціально присвячені забезпеченню прав осіб, які відбувають кримінальні покарання. Насамперед, це Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання зобов'язує кожну державу вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією. При цьому жодні виключні обставини,

якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань. При цьому наказ вищого начальника або державної влади не може служити виправданням катувань. Держава-сторона повною мірою забезпечує включення навчальних матеріалів та інформації про заборону катувань до програм підготовки персоналу правових органів, цивільного чи військового медичного персоналу, державних посадових осіб, які можуть мати відношення до утримання під вартою й допитів осіб, які зазнали будь-якої форми арешту, затримання чи ув'язнення, або до поводження з ними. А також, включає цю заборону до правил чи інструкцій, які стосуються обов'язків і функцій будь-яких таких осіб [3].

Генеральна Асамблея ООН у своїй Резолюції «Основні принципи поводження з в'язнями» наголошує на тому, що всі ув'язнені користуються повагою, бо в них є гідність і значимість, як людей; не допускається ніякої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження чи за іншою ознакою. Тюрми несуть відповідальність за утримання ув'язнених і захист суспільства від правопорушень у відповідності з іншими соціальними завданнями будь-якої держави і її основними обов'язками у сприянні добробуту і розвитку всіх членів суспільства. За винятком тих обмежень, необхідність яких надто обумовлена фактом ув'язнення в тюрму, всі ув'язнені користуються правами людини і фундаментальними свободами, викладеними у Загальній декларації прав людини, а також іншими правами, які викладені в інших пактах ООН. Усі ув'язнені мають право брати участь у культурній і просвітній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток людської особистості, право на медичне обслуговування, яке є в даній країні, без дискримінації у зв'язку з їх юридичним станом. Ув'язненим необхідно створювати умови для заняття корисною оплачуваною працею, що полегшить їх реінтеграцію на ринку робочої сили їх країн і зобов'яже їх надавати фінансову допомогу своїм сім'ям і родичам [4].

Європейськими пенітенціарними правилами визначено, що при поводженні з усіма особами, позбавленими волі, необхідно дотримуватись їхніх прав людини. Особи, позбавлені волі, зберігають усі права, яких вони не були законно позбавлені за рішенням суду, відповідно до якого вони засуджені до позбавлення волі чи взяті під варту. Обмеження, накладені на осіб, позбавлених волі, повинні бути мінімально необхідними та відповідати тій обґрунтованій меті, з якої вони накладалися. Утримання ув'язнених в умовах, які порушують їхні права людини, не може бути виправдано нестачею ресурсів. Утримання під вартою має здійснюватися таким чином, щоб сприяти поверненню до суспільства осіб, позбавлених волі. Варто заохочувати співробітництво із зовнішніми соціальними службами та, наскільки можливо, залучення громадянського суспільства до участі у питаннях в'язничного життя [5].

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями встановлюють умови їх перебування у місцях позбавлення волі, які стосуються приміщень, особистої гігієни, одягу і спального приладдя, харчування, фізичних вправ та спорту, медичного обслуговування, дисципліни і покарання, засобів вгамовування, інформування в'язнів та подання ними скарг, контактів із зовнішнім світом, книг, релігії, зберігання речей в'язнів та ін. Наприклад, в'язням, що здатні мати з цього користь, слід забезпечувати можливість подальшої освіти, включно з релігійним вихованням у країнах, де таке допускається. Навчання неграмотних і молоді слід вважати обов'язковим, і органи тюремного управління повинні звертати на це особливу увагу. Навчання в'язнів слід, наскільки це можливо, пов'язувати з діючою в країні системою освіти, з тим, щоб звільнені в'язні могли вчитися далі без утруднень. В усіх установах в'язням треба забезпечувати можливості відпочинку і культурної діяльності в інтересах їхнього фізичного і психічного здоров'я [6].

Перелічені міжнародні нормативно-правові акти не є виключним переліком, до таких документів слід віднести й Принципи медичної етики, які відносяться до працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, по захисту засуджених, або затриманих осіб, від катувань та інших жорстоких, нелюдських видів поводження і покарання (1982 р.); Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (1985 р.); Звід принципів захисту всіх осіб, затриманих чи ув'язнених в будь якій формі (1989 р.); Правила ООН, які стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.); Арушська декларація про належну практику утримання у в'язницях (1999 р.); Правила ООН, які стосуються поводження з жінками-ув'язненими і заходів покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (Бангкокські правила) (2010 р.) [7].

Таким чином, міжнародні документи відіграють надзвичайно важливу роль в урегулюванні забезпечення прав осіб, які відбувають кримінальні покарання, оскільки вони встановлюють універсальні стандарти поводження з людиною в умовах обмеження її свободи. Саме вони формують правові та етичні орієнтири для національного законодавства окремих країн і практики органів, відповідальних за виконання покарань. Норми міжнародного права визначають, що навіть у стані позбавлення волі людина не втрачає своєї гідності та базових прав, а отже, держава має обов'язок гарантувати їх дотримання. Такі документи, як міжнародні пакти, конвенції, рекомендації та правила, спрямовані на те, щоб мінімізувати ризик жорстокого, нелюдського чи принизливого поводження із засудженими, забезпечити їх право на охорону здоров'я, доступ до правосуддя, освіти, праці та належних умов утримання. Крім того, вони мають важливе значення для розвитку національних механізмів контролю, адже зобов'язують держави створювати ефективні інституції нагляду та реагувати на порушення.

Міжнародні стандарти сприяють уніфікації підходів до виконання покарань, забезпечують узгодженість дій держав у сфері захисту прав людини та підсилюють гуманістичний характер кримінально-виконавчої політики. У такий спосіб міжнародні документи стають не лише джерелом права, а й важливим інструментом тиску на держави для дотримання загальнолюдських цінностей та забезпечення реальної поваги до прав осіб, які відбувають кримінальні покарання.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
4. Основні принципи поводження з в'язнями. Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230#Text
5. Європейські пенітенціарні правила-Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць). 11.01.2006р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text
6. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями : Правила. Міжнар. док. від 30.08.1955 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
7. Толстенко Ю. О. Зародження та становлення міжнародного співробітництва в пенітенціарній сфері. Теорія і практика правознавства. 2013. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6068/1/Tolstenko.pdf>